

Retoričke strategije u renesansnim latinskim izvještajima s Hvara

Neven Jovanović

2. svibnja 2011.

1 Uvod

Poštovane kolegice, poštovani kolege. — Moje je današnje izlaganje priča o višku, o čovjeku i tekstu koji ispadaju iz konteksta; na kraju će se zapitati što to ispadanje znači, a sve ima veze s Hvarom prije gotovo točno 500 godina.

Kad latinist lista kronicarske zabilješke u pedesetak svezaka *Dnevnika* visokog mletačkog političara Marina Sanuda Mlađeg (1466–1536; dnevnići obuhvaćaju razdoblje 1496–1533), primjećuje stanovitu pravilnost u upotrebi jezika. Na latinskom su dopisi stranih vladara i država (npr. njemačkog cara i Dubrovnika), kao i pape, te književna djela koja Sanudo odlučuje uvrstiti u svoju zbirku (npr. dijalog starca i Italije izveden u Veroni 1512), a mletački dužnosnici svoje izvještaje u pravilu podnose na venetu. Od ovakvoga pravila odstupaju dva izvještaja s Hvara Sebastiana Giustinianu, generalnog providura za Dalmaciju, zaduženog da guši bune dalmatinskih pučana u kolovozu i rujnu 1512. Očekivali bismo da su Giustinianovi izvještaji na talijanskem, ali oni su na latinskom, i to vrlo dotjeranom humanističkom latinskom.

Da bismo se mogli upitati što to znači, kratko će prvo iznijeti tko je Sebastiano Giustinian, što je radio na Hvaru i što stoji u njegovim izvještajima. Onda će pokazati kako su i odabir jezika i forma iznesenog sadržaja važni retorički potezi ovoga humanista i diplomata koji se, stjecajem okolnosti, našao izvan svoga uobičajenog konteksta.

2 Sebastiano Giustinian

Sebastiano Giustinian rođio se 1459. u Veneciji, gdje će i umrijeti 1543. U Padovi je postigao doktorat "lijepih umijeća" (*in artibus*). Za prvu važnu i prestižnu diplomatsku misiju odabran je 1498, trebao je ići na dvor

cara Maksimilijana (nije otišao jer su se odnosi Venecije s Habsburzima pogoršali); 1500. poslanik je kod ugarskoga kralja Vladislava II. Jagelovića (stupajući pred kralja održao je elegantan latinski govor, kasnije tiskan); u važnoj misiji pridobivanja Vladislava za savez s Venecijom protiv Osmanlija Giustinian je ostao tri godine, sve dok Venecija nije sklopila mir s Velikom Portom.

Potom je bio vojni i civilni mletački upravitelj Kopra — ova ga naizgled manja dužnost smješta na dobro mjesto za nadzor i intervencije u mletačko-ugarskim i mletačko-habsburškim odnosima. Nakon nekoliko drugih diplomatskih dužnosti, 1506. bio je mletački *visdomino* u Ferrari, na dvoru Alfonса I d'Este i Lucrezije Borgije.

1509. nalazimo ga kao mletačkog upravitelja u Bresciji, i upravo je on morao poslati u Veneciju vijest o porazu u bici s Francuzima, kod Agnadeffa, 14. svibnja 1509; par dana kasnije Francuzi su osvojili i Bresciju, iz koje je Giustinian pobjegao. Pred mletačkim Kolegijem svoj je uzmak prikazao kao viteški čin: pri njegovu odlasku, kako je zapisao Sanudo prema Giustinianovu izvještaju, „sve žene s balkona, muškarci su ga blagoslivljali, svjedočeći svoju preveliku tugu, a kralj se zadovoljio time da ga otpusti, i dodijelio mu je pratinju i dozvolu za odlazak.”¹

U teškoj vojnoj i političkoj situaciji koja za Mletke nastaje 1510, Giustinian je prvo izabran za generalnog providura za Istru, potom (nakon neuspješnog napada na istarski Osp, 1511) postaje generalni providur za Dalmaciju, sa zadatkom da uguši nerede koji su bili neizravna posljedica mletačkih poraza od Cambraiske lige. Razdoblje Giustinianova boravka u Dalmaciji, od kolovoza do studenog 1512, uključuje njegovo neuspješno gušenje Hvarske bune, temu izvještaja koje je zabilježio Sanudo, a čiju će retoriku ubrzo analizirati.

No, što je bilo s Giustinianom nakon providurske dužnosti? Koncem 1514. izabran je za ambasadora u Engleskoj, na dvoru Henrika VIII, gdje je ostao do 1519; Giustinian je ujedno prvi mletački poslanik u Engleskoj od kog je sačuvan cjelokupan niz izvještaja, njih 226, a 1517. u vezi je s Erazmom Roterdamskim (kojem piše dva pisma) i Thomasom Moreom.

Kasnije je tri godine bio generalni providur na Kreti, 1520–1523, proboravivši zatim neko vrijeme na domaćim mletačkim dužnostima, da bi ga 1526. izabrali za ambasadora u Francuskoj; kralja Franju I. pratio je do 1531, kad je napokon završila Giustinianova diplomatska karijera; 1540. dobio je drugu najvišu dužnost i počast dostupnu mletačkom patriciju, postavši *Procurator di San Marco*.

G. Gullino, autor članka u *Dizionario biografico degli Italiani*, ovako zamišlja Giustinianov karakter: „bio je to obrazovani humanist, ali ne i ratnik, bez sposobnosti da se suoči s nedaćama bez žalopojki i samosažaljenja; vršeći vlast, nije znao održati ravnotežu, s lakoćom je padaо iz sućuti u nasilnost; tim karakteristikama valja dodati i naglašeni religiozni senzibilitet.” Slično, mada polazeći s druge točke, procjenjuje Giustiniana i An-

¹Diarii VIII, col. 339.

dro Gabelić: "osnovno i glavno u Justinijanovim izvještajima jest Sebastijan Justinijan, njegova 'mudrost', 'hrabrost', vapaji za pohvalama, slavom, itd. [...] Time je slika Sebastijana Justinijana kao kompletne tragikomične figure bila zaokružena. [...] vitez i kavaljer Sebastijan Justinijan, generalni mletački providur za Dalmaciju, nije bio potučen samo oružjem na bojnome polju od težaka, ribara i brodara Matija Ivanića. Njega je Ivanić 'potukao' i diplomatski — oružjem lukavstva kojim su se Mlečani inače tako obilato služili."

Giustinianove misije u Ugarskoj, Engleskoj, Francuskoj, kao i razmjena komplimenata s Erazmom, svjedoče o čovjeku posve doraslome životu dvorjanina i intelektualca. Njegovi problemi počinju ondje gdje lijepo izražavanje, erudicija i profinjenost više nisu dovoljni.

3 Giustinian na Hvaru

Podsjetit će vas ukratko kako je tekla Giustinianova misija u Dalmaciji i na Hvaru. Generalni providur morao je ugušiti nekoliko pučkih nemira; to mu je uspjelo u Zadru i Šibeniku, a kasnije i u Splitu, gdje je djelovao doplovivši s Hvara (trebao je kasnije po istom povodu poći i u Bar, ali je to odbio tvrdeći da nema vojnika i galije). Akcije u Zadru, Šibeniku i Splitu uglavnom su bile demonstracija mletačke vojne sile (ona nije bila naručita; Giustinianu su na raspolaganju bile dvije galije — kasnije samo jedna — te isprva oko stotinu pješaka, a kasnije još manje — i nekoliko konjanika). U dalmatinskim komunama na kopnu bilo je dovoljno da se providur iskrca i pohapsi buntovnike; nije zabilježen nikakav pokušaj otpora.

Na Hvaru je bilo drugačije. Tamošnji pobunjeni pučani, i iz gradova i sa sela, bili su dobro organizirani, imali su i kopnene i pomorske gerilske snage. Giustinian je najprije, kaže enciklopedijski prikaz Hvarske bune, "svojom oštrom osvetničkom politikom osudio 69 pučkih vođa na [progonstvo ili] vješanje i sakačenje, što je ponovno potaknulo izbijanje pobune." Naime, nijedna osuda nije bila izvršena, jer vode ustanka Giustinian nije uspio uhvatiti. Zato je, nastavlja enciklopedija, "uspio [...] osvojiti Vrbosku i uvjeriti dio pučana da prestanu s oružanim akcijama." Za napad na Vrbosku Giustinian je prikupio oko osamsto ljudi iz susjedstva, Poljičana, Bračana i Trogirana. Učinio je to "bez troškova Sinjorije" — no dobio je nedisciplinirano ljudstvo koje je akciju vidjelo kao priliku za laku pljačku (prema Giustinianu, u tome su se posebno isticali Poljičani). Ove su paravojne snage Vrbosku, iz koje su se stanovnici povukli, najprije opljačkale, potom zapalile. To je u Veneciji vrlo loše primljeno, te se Giustinian morao odreći dalnjih usluga ovih pomoćnih jedinica.

Pokušao je zatim nešto drugo, što Andro Gabelić naziva "mirovnom komedijom u dva čina": u Starom Gradu, "veoma poznatom hvarskom selu", Giustinian je sazvao stanovnike i teatralnom im izvedbom ponudio izbor između rata i mira (na što su oni, naravno, odabrali mir). Tri dana kasnije, ceremonijom u hvarskoj katedrali, zajedno s biskupom, pučanima i plemiči-

ma Giustinijan je “zaključio opći mir uz toliko odobravanje i zadovoljstvo da su mnogi prolili suze radosnice”; ujedno je providur potaknuo pobunjenike da sami pođu u Veneciju “izraziti svoju pokornost”, zajamčivši im slobodu odlaska i povratka.

Ubrzo je, međutim, Giustinian morao galijom, strijelcima i pješacima krenuti na ustanike u Jelsi — pri čemu su, Gabelićevim riječima, “pučki ustanici izveli tako žestok napad da su se Justinijanovi strijelci i pješaci, uz gubitke, morali ne povući, nego najvećom mogućom brzinom spašavati bijegom s bojišta [...] dok je sam Justinijan jedva iznio živu glavu.”

Krajem rujna, pobunjenici su iskoristili Giustinianov *salvus conductus* da odu u Veneciju i požale se na samoga providura. Nakon toga Giustinian više nije vojno djelovao, ograničio se na boravak u Hvaru i rješavanje sporova ostalih dalmatinskih komuna. Po povratku u Veneciju, održao je u Vijeću umoljenih “vrlo dug” i “dosta dosadan” izvještaj, govoreći mnogo usprkos prekidanjima, naišavši na hladan doček, dok su hvarske pučane “na stubištu Vijeća vikali protiv njega”.

4 Izvještaji

U Sanudovim je *Dnevnicima* sačuvano, što u Sanudovim sažecima, što doslovno citirano, dvanaest Giustinianovih izvještaja s Hvara ili vezanih uza nj.² Svi izvještaji imaju oblik pisama. Dva se među njima ističu po tome što su poluslužbena, tj. nisu upućena nekom tijelu mletačke vlasti, već Giustinianu bliskim osobama (sinu Marinu, od 3. kolovoza 1512, i Giorgiju Corneliju, prokuratoru Sv. Marka), mada s očitom namjenom da se predoče Sinjoriji (te ih zato Sanudo i bilježi u svoje *Dnevnike*). Nadalje, dva se među Giustinianovim pismima, kao što sam najavio, ističu po tome što su na latinskom: to je opet pismo iz Hvara sinu Marinu od 3. kolovoza 1512, te, mjesec dana kasnije, pismo Sinjoriji iz Hvara, od 2. rujna 1512.

Prvo pitanje koje se nameće: čime su motivirana ova izuzetna pisma? Možemo li uočiti neku vezu njihove neobične forme i njihova sadržaja?

Giustinjanovo pismo sinu Marinu izvještaj je o providurovu trijumfu — o tome kako je uz minimalan napor svladao bune u Zadru i Šibeniku. Time što je privatno, naslovljeno na sina, omogućuje Giustinjanu, između ostalog, da se hvali ne hvaleći se. To potvrđuje i retorička akrobacija s konca pisma (1).

- (1) uno ergo die civitatem tumultuantem, dissidentem a patribus plebem, quae spretis legibus ac magistratibus paucorum hortatu concitata sibi leges ac magistratus constituerat actis in exilium patribus, eorum bonis direptis ac nonnullis trucidatis, liberavimus sedavimusque: qui rem maiorem minoris temporis spatio acriori con-

²U Gabelićevoj zbirci to su dokumenti br. 57 (599–600), 58 (601), 62 (131), 63 (151–153), 64 (153–155), 65 (155), 66 (156), 67, 69 (220), 70 (221), 71 (221).

silio absque ullo periculo confecerit laceret Iustinianum patrem tuum, quem alii praedicent, *(quum)* ipsi de se fari non liceant.

U jedan sami dan oslobođismo i umirismo pobunjeni grad, puk koji se odvojio od plemstva, koji je, prezrevši zakone i vlast, na poticaj nekolicine uspostavio svoje zakone i svoju vlast, plemeće protjerao u progonstvo, razgrabio njihova dobra i nekoliko njih poubijao. Tko bi u kraće vrijeme mogao razboriti i bez ikakve pogibelji učiniti bolju stvar neka napada tvoga oca Justinijana, koga drugi neka slave, budući da mu samome nije slobodno o sebi govoriti.

Pismo Corneliju, svjetovnoj osobi uglednoj prvenstveno po vjerskoj dužnosti, Giustinianova je očita apologija — računa koliko na autoritet adresata (koji će pismo predočiti Sinjoriji), toliko i na snagu samih argumenata. Sve se vidi odmah s početka (2).

- (2) Magnifice et clarissime tanquam pater observandissime. Havendo inteso esser sta reclamato di me ala illustrissima Signoria che io habia facto brusar x case de una villa di Verbosca et de cio esser sta fulminato terribilmente me ho dogliuto assai esser cussi bersagliato

Uzvišeni i slavni, štovani poput oca. Pošto sam čuo da se na mene žale kod prejasne Sinjorije zbog toga što sam dao spaliti deset kuća u selu Vrboskoj, i da sam zbog toga bio strahovito napadnut, vrlo mi je žao što me se tako uzelo na nišan.

Giustinianov latinski izvještaj Sinjoriji sadržajno je između trijumfa i apologije: providur javlja prvo o dvojbenom uspjehu akcije u Vrboskoj, o paravojnim jedinicama koje su izmakle (ili “izmakle”) njegovoj kontroli — da bi potom dodao na vagu vijesti o svome uspjehu u Splitu i teatralnoj izvedbi u Starome Gradu.

5 Retorika

Upravo je ova Giustinianova “izvedba” najuočljiviji njegov — i, mogu sa zadovoljstvom reći, kod istraživača već uočen — retorički potez (3), čiji je cilj *movere* — izazivanje jakoga dojma — kako kod (prepostavljene) neposredne publike, Hvarana, tako i one posredne, članova mletačke Sinjorije. Ono što Hvarani nisu morali znati, ali što dužnosnici Sinjorije zasigurno jesu, jest da Sebastiano Giustinian gestom i riječima u Starome Gradu ponavlja prizor Livijeve *Ab Urbe condita* (4). Giustinian postaje Kvint Fabije Maksim iz godine 218. p.n.e. nudeći Hvaranima-Kartažanima “mir ili rat” iz krila svoje toge. Pritom je odabir Hvarana — ovaj je dio izvještaja već upućen isključivo Sinjoriji — sugestivno drugačiji od onoga Kartažana.

- (3) hora decima nona ejusdem diei jejonus abscessi, navigatus noctu Civitatem veterem, vicum Fariensem celeberrimum, quo crepusculo matutino, noctis atra tempestate defessi appulimus. Ubi

convocatis incolis, verbis habitis bello et paci opportunis, apprehensis utrisque vestis meae fimbriis “hinc” dixi “pacem, inde bellum vobis affero; accipite utrum vobis magis expeditat.” Conclamant omnes: “pacem,” territi prioris incendii metu.

Oko devetnaestog sata istog dana natašte se otisnuh da otplovim noću u Stari Grad, veoma poznato hrvatsko selo; onamo smo stigli u svitanje, izmoreni mrkom noćnom olujom. Tamo sam, sazvavši stanovnike, izrekao riječi prikladne ratu i miru, prihvatio oba ruba svoje odjeće, i rekoh: “Donosim vam odavde mir, a odande rat. Uzmite što vam više odgovara!” Svi povikaše: “Mir!” dršćući u strahu zbog prijašnjega požara.

(Giustinian, 2. rujna 1512)

- (4) tum Romanus sinu ex toga facto, ‘hic’ inquit, ‘uobis bellum et pacem portamus; utrum placet sumite.’ sub hanc uocem haud minus ferociter, daret utrum uellet, sucllamatum est; et cum is iterum sinu effuso bellum dare dixisset, accipere se omnes responderunt et quibus acciperent animis iisdem se gesturos. haec derecta percontatio ac denuntiatio belli magis ex dignitate populi Romani uisa est quam de foederum iure uerbis disceptare, cum ante, tum maxime Sagunto excisa.

Tada Rimljanim svoju togu skupi u nabor. “Ovdje vam donosimo rat i mir; uzmite što vam se sviđa.” Na te riječi odgovori jednako odrješit poklič neka da što mu drago; a kad je on otvorio nabor i rekao da daje rat, svi su odgovorili da prihvaćaju, i da će rat voditi jednako srčano kao što su ga i primili. Ovakvo izravno obraćanje i najavu rata doživljeni su kao primjereniji dostojanstvu rimskoga naroda od cjepidlačenja o savezničkim pravima, kako ranije, tako osobito nakon uništenja Sagunta.

(Liv. 21,18-19)

Na ovom bih primjeru želio upozoriti i na brižljiv odabir latinskih riječi kojima Giustinian izriče svoju poruku. Tu su, s jedne strane, visoko literarni izrazi *noctis atra tempestate defessi, territi... metu* (za potonju sintagmu nalazimo paralele kod povjesničara Kurcija Rufa), s druge pak kršćanski (*fimbria vestis* ima paralele i kod evanđelistu, i kod Paulina Petrikordije: *Quin et contactus tantum uel fimbria uestis*³).

Humanistička povezanost poganske antike i kršćanstva — prožimanje filozofskog i vjerskoga morala — podloga je i, recimo, same početne antiteze i uvodnog argumenta Giustinianova pisma (5). Ondje su suprotstavljene *mansuetudo i severitas*. Takvu suprotnost čitamo u Ciceronovu spisu *De officiis* (6), kao i u pismima svetog Ambrozija (7).

³PAVL. PETRIC. Mart. 2, 650.

- (5) Superioribus litteris meis declaravi quid essem acturus, et cum incolae hujus insulae mansuetudinem meam spreverint, justitiae severitatem eos experiri oportere.
U prethodnom sam pismu objavio što namjeravam učiniti, kao i da su stanovnici ovog otoka prezreli moju blagost, te moraju okusiti strogost pravde.
- (6) Nec vero audiendi qui graviter inimicis irascendum putabunt idque magnanimi et fortis viri esse censebunt; nihil enim laudabilius, nihil magno et praeclaro viro dignius placabilitate atque clementia. In liberis vero populis et in iuris aequabilitate exercenda etiam est facilitas et altitudo animi quae dicitur, ne si irascamur aut intempestive accendentibus aut impudenter rogantibus in morositatem inutilem et odiosam incidamus et tamen ita probanda est mansuetudo atque clementia, ut adhibeatur rei publicae causa severitas, sine qua administrari civitas non potest.
Ali ne treba slušati one koji će držati da se na neprijatelje treba silno srditi, da je to obilježje pravoga junaka; ništa nije pohvalnije, ništa vrednije velikoga i dostoјnog čovjeka od otvorenosti i blagosti. Prema slobodnim narodima i u pravičnosti treba postupati još i s onim što se naziva lakoća i uzvišenost duha, da ne bismo, ako se budemo ljudili na one koji nam pristupe u krivo vrijeme ili nas mole nedovoljno obzirno, postali podložni nekorisnoj i mrskoj naprasitosti; pa ipak, umjerenost i blagost treba odobrati pod uvjetom da se u državnom interesu postupa strogo; bez toga se ne može upravljati državom.
(Cic. off. 1,88)
- (7) beatus qui et severitatem et mansuetudinem tenet, ut altero disciplina servetur, altero innocentia non opprimatur.
blažen tko vlada i strogosću i blagošću, tako da jednime održava stegu, drugime ne tlači nevinost.
(Ambrosius Mediolanensis, Epistulae, 9,64,10)
- Čitajući Cicerona i Ambrozija, pada nam na pamet jedna od važnih gesta prvoga Giustinianova pisma — onoga sinu Marinu o umirivanju buna u Zadru i Šibeniku. Ondje Giustinian svoj mirovni apel Zadranima argumentira tezama Svetoga pisma, Aristotela i Cicerona (8). Time je obilježena prva epizoda pisma — opet upućena (pretpostavljeno) Zadranima i (sigurno, ali posredno) sinu i Sinjoriji. Jednako kao što u pismu Sinjoriji nered u Vrboskoj nalazi protutežu u livjevskoj sceni u Starome Gradu, protutežu dobiva i mirovni apel Zadranima. Nasuprot zadarskom filozofskom miru i pomirenju staje odlučna demonstracija sile u Šibeniku (9) — demonstracija koja je od prestrašenih pobunjenika učinila dobar materijal za ismijavanje, opet upućeno *isključivo* Sinjoriji.

- (8) Egimus cum populo et hortati sumus ut pacem et quae pacis essent amplecterent. Quaecumque in sacris litteris scripta sunt et quae peripateticus Aristoteles ac Marcus Cicero de pace et concordia lepidissime tradiderunt, in medium attulimus.
Razgovarali smo s pukom i poticali ih da prihvate mir i sve što mu pripada. Što god je pisano u Svetom pismu i što god su peripatetik Aristotel i Marko Ciceron ingeniozno zapisali o miru i slozi, sve smo iznijeli.
- (9) Auctorem proinde omnium malorum Georgium Pachich hospitio quodam dominarum Tertii Ordinis personam mulierculae induitum et, quia barbatus esset, agnosci metuentem, simulantem furfur primo gallinarum victu aversum miscere, apprehendi iussimus. Agnoscitur et capitur Matthaeus quidam civili foedatus sanguine in schola Trinitatis repertus, latebra quam vix *⟨mures⟩* subiissent latitans vincitur: hi in viis, alii domibus, multi super tectis capiuntur, quidam fugientes extra urbem repertis clausis portis sese precipitavere ex turribus: captivi ad naves mittuntur vinci.
Naredili smo stoga da se uhapsi začetnik svih zala Juraj Pakić, koji se u gostinjcu gospoda Trećeg reda prerusio u žensku, a jer je imao bradu, bojeći se da ne bude prepoznat, okrenuo je leđa te hinio da miješa mekinje kao hranu za kokosi. Bio je prepoznat i uhapšen neki Mate koji se okljao krvlju građana, nađen u bratovštini sv. Trojice, krijući se u skrovištu u koje bi se jedva miševi mogli uvući, te je svezan. Jedne smo uhapsili na ulici, druge u kući, mnoge na krovovima, a neki, bježeći iz grada, kad su našli zatvorena vrata, bacili su se s kula; uhapšenici su u okovima poslati na brodove.

6 Zaključak

Zaključimo. Giustinianovi izvještaji s Hvara i po svojim su retoričkim gestama — svojim persuazivnim strategijama — isto što signaliziraju svojim jezičnim izborima (onime što u prijevodu biva šutke “ispeglano”). Oni su *humanistički* tekstovi. Naravno, *nama* je teško da ih tako promatramo. (Zamislimo samo kako bi nam se Giustinianovi tekstovi činili da je situacija obratna, da *hrvatski* humanist izvještava o pobedi nad *talijanskim* buntovnicima. Ono što nas muči jest kolonijalni odnos, to što smo ipak “mi” izvukli kraći kraj — kako retorike, tako i vojne sile.) Ali pokušajmo, vježbe radi, osvijestiti onih petsto godina koje nas dijele od tih hvarskih događaja, pokušajmo se, vježbe radi, primaknuti Giustinianovoј perspektivi.

Sebastiano Giustinian je renesansni humanist. Prvo što je on naučio, prvo što mu je donijelo kompetenciju i moć, bile su *riječi*. Poput drugih humanista, i Giustinian je marljivo, satima i satima, ekscerpirao “autore”, zapravo njihove tekstove, među njima i Livija, Cicerona, Aristotela. Činio

je to ne samo konvencije radi, i ne samo kako bi ovладao riječima, nego i da bi ovладao stvarnošću koja je tim riječima opisana. Intencija oponašanja antičkog latinskog stila implicira i intenciju tumačenja sadašnjosti antikom. Livije, Ciceron i Aristotel za humanista nisu samo ukras, šlag kojim ćemo pokriti rupe i nedostatke svojega kolača; *auctores* i *exempla* nisu samo otisak Giustinianove “taštine i častohleplja” (Gabelić). Oni su prije trag nastojanja jednog humanista da razumije situaciju u kojoj se našao, da tu situaciju kontrolira onako kako su ga učili — “prema primjerima starih”. Hvarani za Giustinijana zaista jesu Kartažani — nalazeći paralelu, on misli da je našao “ključ” za problem.

Ako je tako, Giustinijanovi izvještaji s Hvara svjedoče i o slomu humanističke retoričke paradigmе, o zidu o koji je ta paradigma lupila. Giustinian je pisao na latinskom dok je god vjerovao da se Hvarska buna može razumjeti i oblikovati tropima antičke književnosti. Kad su stvari postale, da tako kažem, “grde” — kad se pokazalo da razumijevanje antike ne jamči i razumijevanje hvarske pučane, da PR-jezik dramatičnih gesta i ceremonija neće uroditи povjerenjem lokalnog stanovništva — Giustinian je od latinskog odustao. To nije jezik na kojem ćete pisati o porazima, osobito ne o onima koji ne završe u jasnoj i veličanstvenoj tragediji, nego u zapetljanoj, nečistoj pat-poziciji. Takvi porazi iznevjeravaju samu bit renesansnoga humanizma: samu ideju da ćete, ovladavajući riječima, ovladati i stvarnošću.